

Історико-політичні проблеми сучасного світу.
2025. Т. 52. С. 120-136

Modern Historical and Political Issues.
2025. Vol. 52. pp. 120-136

УДК 323.15(436+477.87+477.85)«18/19» <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.52.120-136>

Іван Монолатій¹

Етнічні партії: поняття, різновиди, ідентичності (приклад пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини)

У статті розглядається інституціоналізація етнічних партій як конфліктних груп в умовах багатонаціональної імперської політичної системи Габсбургів. Дослідження ґрунтується на порівняльному аналізі політичних партій Галичини та Буковини як регіонів із високою етнічною строкатістю. Автор доводить, що етнічні партії не були аномалією, а органічною частиною ширших процесів політичної модернізації в Центрально-Східній Європі. Запропоновано типологію етнічних партій за ідеологічними та функціональними критеріями. Показано, що в умовах відсутності централізованої національної держави етнічна ідентичність стала ключовим ресурсом політичної мобілізації, легітимації та представництва. Виокремлено два регіональні варіанти етнопартійної динаміки: конфронтаційно-мобілізаційну модель на Галичині та консенсусно-угодовий підхід – на Буковині. Обидві моделі репрезентували альтернативні способи адаптації етнічних еліт до імперського політичного простору. Висновується, що досвід функціонування етнічних партій на Галичині та на Буковині наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття доцільно розглядати як важливий емпіричний матеріал для аналізу процесів політичної мобілізації етнічних груп, моделей партійного представництва в багатонаціональному середовищі, а також механізмів адаптації імперських інституцій до викликів націоналізації. Підкреслюється необхідність подальшого вивчення внутрішньої структури етнічних партій, їхньої коаліційної поведінки та зв'язків із громадянським суспільством. Досвід пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини варто розглядати як важливий кейс для дослідження механізмів ранньої політичної модернізації багатонаціональних суспільств і порівняльного аналізу етнічної партійності у постімперських державах.

Ключові слова: політика, політична участь, етнічність, ідентичність, політичні партії, етнічні партії, партії перманентної меншості, Галичина, Буковина, Габсбурзька монархія.

Ivan Monolatii¹

Ethnic Parties : Concepts, Typologies, Identities. The Case of Late Habsburg Galicia and Bukovina

The article examines the institutionalization of ethnic parties as conflictual groups within the multiethnic imperial political system of the Habsburg Monarchy. The study is based on a comparative analysis of political parties in Galicia and Bukovina – regions characterized by a high degree of ethnic diversity. The author argues that ethnic parties were not anomalies but rather an organic component of broader processes of political modernization in Central and Eastern Europe. A typology of ethnic parties is proposed, based on ideological and functional criteria. The analysis demonstrates that in the absence of a centralized national state, ethnic identity became a key resource for political mobilization, legitimation, and representation. Two regional patterns of ethnopolitical dynamics are identified: a confrontational-mobilization model in Galicia and a consensus-oriented and accommodationist ap-

¹ Доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна.

Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Political Sciences, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ukraine.

E-mail: ivan.monolatii@pnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-8963-774X>.

proach in Bukovina. Both models represented alternative strategies of adaptation by ethnic elites to the imperial political framework. The article concludes that the experience of ethnic party functioning in Galicia and Bukovina at the turn of the twentieth century provides valuable empirical material for analyzing the processes of political mobilization of ethnic groups, models of party-based representation in multiethnic settings, and the mechanisms through which imperial institutions responded to the challenges of nationalization. The study highlights the need for further research into the internal structure of ethnic parties, their coalition behavior, and their relations with civil society. The case of late-Habsburg Galicia and Bukovina should be seen as a significant example for understanding early political modernization in multiethnic societies and for the comparative study of ethnic party politics in post-imperial states.

Keywords: policy, political participation, ethnicity, identity, political parties, ethnic parties, the permanent minority parties, Galicia, Bukovina, Habsburg Monarchy.

Постановка наукової проблеми та її значення. Націоналізація «мінливих суспільств» (поняття С. Гантінгтона) на рубежі XIX – XX століть, зокрема участь *етнофорів* (індивідів, які є носіями певних соціокультурних цінностей) в громадських організаціях та політичних партіях, самоідентифікація *ідентидів* (інструментів, підсвідомо використовуючи які, індивіди ідентифікують себе з групою і це визначає їхнє місце у соціумі) відіграють значну роль в інституціалізації етнічних політичних акторів. Політизація етнічності та сучасна критика поняття «ідентичність» актуалізують необхідність нового тлумачення взаємодії конкурентних національних проєктів та держави імперського типу. В цьому сенсі етнічні партії, які постали і функціонували у межах Габсбурзької монархії, виконували роль основних мереж, які використовувалися етнонаціями, по-перше, для інструменталізації масової політики у форматі політичної і/або громадської участі, і по-друге, як організаційне ядро для політичних рухів етнонацій, їхня ідеологічна модель.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема становлення і діяльності громадських організацій та, почасти, політичних партій на Галичині та Буковині в межах Габсбурзької монархії 1848–1918 рр., досить повно представлена в сучасній історіографії, передусім німецькомовній (Г. Біндер, А. В. Вендлянд, Р. П. Магочій, Є. Турчинський, М. Яновський)². Вартісними залишаються фактологічні праці українських істориків суспільно-політичних процесів на Галичині та Буковині сер. XIX – поч. XX ст., зокрема студії над політичними партіями українців обидвох регіонів Габсбурзької монархії, а також громадсько-політичними організаціями поляків і німців (А. Горук, О. Добржанський, С. Осачук, Дж.-П. Химка)³.

Поза цим з'ясування специфіки інституціоналізації та функціонування етнічних партій як конфліктних груп в досліджуваному хронотопі ще не стало предметом окремого дослідження у контексті сучасних етнополітологічних студій, які можна трактувати своєрідним методологічним «дороговказом», відносно новим вектором партології у царині політичної науки. Саме тому ця студія продовжує розпочате автором вивчення особливостей реалізації політичної участі етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини (українських, польських, єврейських, німецьких і румунських політичних фігур)⁴.

² Binder, H. (2005), *Galizien in Wien. Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik*. Wien; Wendland, A. V. (2001), *Die Russophilen in Galizien. Ukrainische Konservative zwischen Österreich und Rußland, 1848–1915*. Wien; Magocsi, P. R. (2006), *Ruthenische kulturpolitische Organisationen. Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien, S. 1349–1357; Turczynski, E. (2006), *Vereine, Interessenverbände und Parteien in der Bukowina. Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 859–908; Janowski, M. (2006), *Galizien auf dem Weg zur Zivilgesellschaft. Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 805–858.

³ Горук, А. (2005), *Національно-культурний рух поляків на Буковині (друга половина XIX ст. – 1914 р.)*. Чернівці; Добржанський, О. (1999), *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.* Чернівці; Осачук, С. (2002), *Німці Буковини. Історія товариського руху (друга половина XIX – початок XX ст.)*. Чернівці; Химка, Дж.-П. (2002), *Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1890-1890)*; пер. з англ. С. Левченка. Київ.

⁴ Монолатій, І. (2012), *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини*. Івано-Франківськ, с. 180–215.

Мета і завдання статті. Метою статті є комплексний політологічний аналіз особливостей етнічних політичних партій південноукраїнських Галичини та Буковини кінця XIX – початку XX століття. Реалізація мети здійснюватиметься шляхом характеристики феномена етнічних партій, розгляду їхньої специфіки через призму теоретичних підходів М. Дюверже, Дж. Сарторі, Д. Л. Горовіца; з'ясування місця і ролі етнічних партій у політичній системі Габсбурзької монархії, типології політичних партій за етнічною ознакою і політико-ідеологічним структуруванням; визначення типології політичних партій пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини кінця XIX – початку XX ст., їхньої відповідності моделям ідентичностей і типам етнічностей, поділу за етнічною ознакою, ступеню організаційного розвитку, типові парламентського представництва; виокремлення політологічних можливостей типологізації політичних партій досліджуваного хронотопу на підставі математичної теорії різноманітності груп Г. Нойман.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай феномен етнічних партій – це наслідки процесів деколонізації середини XX ст., зокрема у контексті взаємодії партійної політики і етнічного конфлікту. Класичні праці з партіології кінця XIX – початку XX ст. не містять пояснень щодо виникнення етнічних партій або ж зростання етнічних партійних систем. Лише 1951 р. М. Дюверже, розглядаючи теорію малих партій, запропонував тезу, що на національному або локальному рівні можуть існувати партії перманентної меншості (*the permanent minority parties*). До них вчений зараховував партії етнічних або територіальних меншин, релігійних меншин, партії політичних меншин (*parties based upon ethnical or geographical minorities, upon religious minorities and upon political minorities*). Прикладом партій етнічних (територіальних) меншин М. Дюверже назвав: чеські, словацькі та італійські партії в Австро-Угорщині; партії ельзасців, поляків і данців у Німецькій імперії; ірландську партію в Англії кінця XIX – початку XX ст.; партії басків і каталонців у Іспанській республіці; баварську християнську партію у Боннській республіці; алжирську та африканську партії у Франції⁵. За його визначенням, такі партії (домінуючі або навіть єдині у переліку) представляють «расу або регіон», а тому «перші з них – сепаратисти, другі – автономісти, треті – федералісти, четверті – просто регіоналісти»⁶. І справді, як стверджував Д. Л. Горовіц, «ніде так яскраво не виявляється взаємозв'язок між партією і суспільством, як в етнічній політиці. [...] Головним елементом, який привносить етнічний конфлікт у партійну політику, є партія на основі етнічності»⁷.

З іншого боку, партія як джерело міжгрупового політичного конфлікту – феномен відомий філософам, історикам і соціологам. Зокрема Н. Мак'явеллі у своїх «Флорентійських хроніках» зауважував: «...деякі суперечки шкодять республіці, а деякі сприяють її існуванню. Шкідливі для неї ті, що призводять до виникнення колізійних між собою партій і груп (тут і далі курсив мій. – І. М.), сприятливі ті, які до цього не спричиняються»⁸. Згодом А. де Токвіль, розмірковуючи про політичні партії в США, вказував на історичних прикладах на партії, «які нагадують нації, що суперничають між собою»⁹, вбачаючи в них джерело політичного конфлікту. Подібне звучання мають і рядки В. Липинського, виснувані ним в українських реаліях поч. XX ст.: «Чим більше політично розбита нація, чим більш завзяту боротьбу вона веде сама з собою, тим більше в ній політичних партій, більше лідерів, більше всяких політичних посад для інтелігенції»¹⁰. Про змагальницький, а отже, і конкурентний, характер діяльності партій заявляв і В. Старосольський: «...проза політичних рухів говорить про права націй, про їх стремління, домагання, боротьбу і т. д.»¹¹. А от Д. Л. Горовіц у вступі до своєї класичної праці про міжетнічні конфлікти риторично запитував: «Чому політичні партії в різко розмежованих суспільствах

⁵ Duverger, M. (1964), *Political parties: their organization and activity in the modern state*. Translated by Barbara and Robert North. London, p. 290, 291-292.

⁶ Ibidem, p. 292.

⁷ Горовіц, Д. Л. (2004), *Міжетнічні конфлікти. З новою передмовою*; пер. з англ. О. А. Ківшик, Харків, с. 282.

⁸ Мак'явеллі, Н. (2013), *Флорентійські хроніки. Державець*; пер. з італ. А. Перепаді. Харків, с. 319 (Кн. VII: I).

⁹ Токвіль, А. де (1999), *Про демократію в Америці*; пер. з франц. Г. Філіпчук. Київ, с. 151-152.

¹⁰ Липинський, В. (1926), *Листи до Братів-Хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Писані 1919–1926 р. Відень*, с. 70.

¹¹ Старосольський, В. (1922), *Теорія нації*. Відень, с. 29.

діляться за етнічними ознаками навіть коли це означає перманентний статус маргінальної партії для однієї з них?»¹².

Про те, що етнічні (расові) партії в умовах сучасного світу є окремим типом політичних партій, стверджував й Дж. Сарторі: «Етнічні або расові партії, які однозначно належать до окремого різновиду [партій], можуть виникати на підставі розривів між містом і селом, а також внаслідок розривів між сучасністю і традицією»¹³. Ця теза, вперше висловлена 1976 р., більшою мірою співзвучна з ідеєю С. Гантінгтона, яку той висловив 1968 р. («Партії та розрив між містом і селом»)¹⁴, а у ширшому контексті – з ідеєю Е. Гобсбаума про «масове традицієтворення»¹⁵. Найкращий цьому приклад – шлях формування модерних націй через залучення агентів змін, у т. ч. політичних партій як інституту, і виборів як політичного процесу.

Щоправда Дж. Сарторі висловив два застереження: 1) «Ніхто не заперечує, що ці виміри розривів існують – в тій чи тій країні, і що вони допомагають систематизувати проблеми іміджу партії та її ідентифікації. Фактом залишається те, що ми не можемо багато чого зробити з цією багатовимірністю – принаймні в тому сенсі, що немає сенсу розглядати її як “простір”»¹⁶; 2) «одна партія, що відстоює єдину ідею – релігійну, етнічну чи мовну – і підтримується певною групою виборців, не додає нового виміру конкуренції: насправді така партія не підпадає під конкуренцію і не виходить за її межі»¹⁷. Прикладом етнічної партії Дж. Сарторі називає Шведську народну партію у Фінляндії, зазначаючи, що вона представляє етнічну аутгрупу, яка не втрачає і не отримує голосів у конкурентному просторі¹⁸.

Натомість Д. Л. Горовіц запропонував кілька міркувань, що могли пояснити суть партійних систем Азії й Африки, – саме тих, які, на його думку, загострювали сучасні етнічні конфлікти. По-перше, щоб бути етнічною партією, не обов'язково завоювати виняткову лояльність. По-друге, нерівномірність партійної підтримки не підриває статусу етнічної партії. По-третє, політична партія, яка створюється за етнічним походженням, водночас є виключною, кидає виклик самій концепції партії. По-четверте, етнічні партії прагнуть влади, розподіляють посади і мобілізують підтримку. По-п'яте, етнічні партії утруднюють пошуки компромісу між інтересами груп, і це допомагає зрозуміти, чому етнічні партійні системи часто схильні до конфлікту¹⁹.

Головний постулат Д. Л. Горовіца полягає у твердженні, що етнічні партії мають два джерела походження: перший – внутрішні імперативи етнічної групи як спільноти; другий – зовнішні імперативи етнічної групи, які віддзеркалюють її ставлення до інших як цілої спільноти, що зароджується²⁰. Вочевидь, тут вчений йшов давно проторованою стежкою визначення шляхів походження політичних партій М. Дюверже (у частині їхнього зовнішнього походження²¹), ставлячи, однак, на перший план етнічну групу як спільноту. Натомість очевидним є «парадокс Д. Л. Горовіца» – етнічна спільнота, за його визначенням, «буває іноді надійнішим показником партійної підтримки там, де партії створюються не на етнічній основі, а не там, де вони засновані на етнічній належності»²². Для вченого ця ситуація має два виміри: 1) етнічні вимоги висувуються і часто підтримуються масовою партією, але не автоматично, не без урахування конкурентних вимог, не без коригування; 2) етнічна партія включає етнічні вимоги як само собою зрозуміле, навіть якщо вони матимуть далеко не прості наслідки для інших груп²³.

¹² Горовіц, Д. Л. (2004), *Міжетнічні конфлікти*, с. 10.

¹³ Sartori, G. (2005), *Parties and Party Systems. A framework for analysis*. With a new preface by the author and an introduction by Peter Mair. Cambridge University Press, p. 299.

¹⁴ Гантінгтон, С. (2020), *Політичний порядок у мінливих суспільствах*. З передм. Ф. Фукуями; пер. з англ. Т. Цимбал. Київ, с. 394-398.

¹⁵ Гобсбаум, Е. (2005), *Масове традицієтворення: Європа, 1870–1914 рр. Винайдення традиції / за ред. Е. Гобсбаума, Т. Рейнджера; пер. з англ. М. Климчука*. Київ, с. 303-304.

¹⁶ Sartori, G. (2005), *Parties and Party Systems. A framework for analysis*, p. 300.

¹⁷ Ibidem, p. 303.

¹⁸ Ibidem, p. 303-304.

¹⁹ Горовіц, Д. Л. (2004), *Міжетнічні конфлікти*, с. 283, 284, 286, 287.

²⁰ Там само, с. 285.

²¹ Duverger, M. (1964), *Political parties: their organization and activity in the modern state*, p. XXX-XXXVII.

²² Горовіц, Д. Л. (2004), *Міжетнічні конфлікти*, с. 285.

²³ Там само, с. 285-286.

Незважаючи на те, що етнічні партії – це явище більшою мірою ХХ ст., особливо його другої половини, детерміноване тріадою політичних процесів (колапсом держав імперського типу; національно-визвольною боротьбою етнонацій усередині цих імперій; поширенням на постімперському просторі демократії та загального виборчого права), суттєвою науковою проблемою досі залишається інституціоналізація етнічних партій як конфліктних груп в умовах творення модерних європейських націй кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема ці процеси варто розглядати, обравши за базову модель політичну систему Габсбурзької монархії.

Сьогодні саме її вважають лабораторією творення громадянського суспільства та носіїв політичної участі (асоціацій, партій та об'єднань за інтересами) в Центральній-Східній Європі, інституціоналізації габсбурзької політичної системи²⁴. Політична активність підданців офіційного Відня вписувалася у квадригу: *лібералізм – консерватизм – соціалізм – націоналізм*²⁵. І саме останньому, націоналізмові, начебто традиційна для монархії тріада *лібералізм – консерватизм – соціалізм* почала поводити, але неухильно програвати, адже тут на авансцену історії почали виходити *райхспатріотизм, етнонаціоналізм і австрославизм*, які фіналізували присмерк Габсбургів як імперців на поч. ХХ ст.²⁶ Додаймо й, услід за С. Пахолковим, чотири провідні ідеї модернізації: прогресивне мислення, індивідуальну свободу, секуляризацію і раціональність²⁷.

Як висновує Г. Румплер, «незалежно від того, що робила або дозволяла політика, в Австро-Угорщині – дивно, але одночасно з рештою Європи – відбувся перехід від партійної до масової політики. [...] Навіть у політично слабо пов'язаних між собою, соціально та культурно відмінних землях Габсбурзької монархії, без сумніву, відбулася та “комунікаційна революція”, яка започаткувала та сприяла переходу від епохи конституціоналізму до масової демократії»²⁸. У контексті нашої теми варто прислухатися й до прикінцевого запитання Г. Біндера, чи інституціоналізація політики через партії, вибори та парламентаризм мала виключно посилюючий ефект, чи також пом'якшувальний вплив на міжнаціональні суперечності на Галичині: «масові партії зміцнювали кордони, вибори посилювали конфліктну поведінку, а парламент слугував форумом, на якому національні опоненти постійно піддавались словесним нападкам»²⁹.

Та все ж «візитівкою» масової політики (зазвичай космополітичної у своїй сутності) досліджуваного хронотопу залишалася австрійська соціал-демократія, речники якої керувалися постулатом, що «соціал-демократія є революційною партією в боротьбі за класові інтереси пролетаріату» (К. Каутський)³⁰. Узагальнюючі тези містили й роздуми К. Реннера, який твердив, що сенсом існування будь-якої національної партії є боротьба за владу; національні партії не погоджуються на «компроміс національного права»; національні партії «засуджені» на парламентську «безсильність» через небезпеку конфліктів, а, отже, є «ворогами й грабарями» держави³¹. У контексті нашої проблематики вартісними є й рядки О. Бауера: «Кожна нація розпадається на різноманітні політичні партії [...] Хоча робітничий клас прагне до однакових цілей, використовуючи однакові засоби, робітники різних країн належать до різних партій. Тому перед робітниками різних націй стоять різні бойові завдання. Чеські робітники стикаються з зовсім іншими партіями, тому їм доводиться вести зовсім іншу боротьбу, ніж німецьким робітникам.

²⁴ Hye, H. P. (1998), *Das politische System in der Habsburgermonarchie. Konstitutionalismus, Parlamentarismus und politische Partizipation*. Praha, S. 13-32.

²⁵ Hanisch, E.; Urbanitsch, P. (2006), *Die Prägung der politischen Öffentlichkeit durch die politischen Strömungen. Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation*. Wien. S. 34-50, 62-65, 79-82.

²⁶ Ibidem, S. 93-110.

²⁷ Пахолків, С. (2014), *Українська інтелігенція у Габсбурзькій монархії: освічена верства й емансипація нації*; пер. з нім. Х. Николин. Львів, с. 18.

²⁸ Rumpler, H. (2006), Einleitung: Von der „bürgerlichen Öffentlichkeit“ zur Massendemokratie – Zivilgesellschaft und politische Partizipation im Vielvölkerstaat der Habsburgermonarchie. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band VIII*, S. 13, 14.

²⁹ Binder, H. (2005), *Galizien in Wien. Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik*. Wien, S. 620.

³⁰ Каутський, К. (1920), *Шлях до влади. Політичні міркування з приводу впровадження революції*; пер. з 2-го нім. вид. Є. Гуцайло. Берлін – Київ, с. 5.

³¹ Реннер, К. (1918), *Нація як правна ідея й інтернаціонал*; пер. з нім. С. А—енко. Нью-Йорк, с. 24, 25, 26.

Отже, армія пролетаріату в політичній боротьбі фактично розділяється на різні групи залежно від національності борців [...]»³².

Зазначимо, що стосовно досліджуваних пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини маємо передусім проблему асиметричності представлення типів політичних партій. Її сутність полягає у фактичній відсутності виокремлення партій цього хронотопу за прийнятним щодо інших земель Габсбурзької монархії принципом, а етнічних партій – й поготів. Наприклад, коли мова йде про підґрунтя розвитку партій, асоціацій та представництв інтересів на землях т. зв. Угорської корони, дослідники, у межах дуалізму, виокремлюють «партію у ландтазі» (*die Landtagspartei*), регіональну партію (*die Landespartei*), комітатські партії (*Komitatsparteien*) чи «партії виборчих округів» (*Wahlbezirksparteien*)³³. Або, якщо йдеться про Силезію тієї ж доби, вказується на політичні партії за етнічною ознакою (чеські, польські, німецькі), їхнє політико-ідеологічне структурування. Зокрема партії чехів (національна, прогресистська, аграрна, соціал-демократична і централістсько-соціал-демократична) (*Nationalpartei, Fortschrittler, Agrarier, Sozialdemokratie, Zentral. Sozialdemokratie*); поляків (національна, народна, християнсько-соціальна, аграрна) (*Nationalpartei, Volkspartei, Christlich-soziale, Agrarier, Sozialdemokratie*); німців (прогресистська, народна, вільнонімецька, всенімецька, соціал-демократична, християнсько-соціальна, аграрна, німецька робітничка, «німецько-приятних поляків») (*Fortschrittspartei, Volkspartei, Freialldeutsche, Alldeutsche, Sozialdemokratie, Christlich-soziale, Agrarier, Deutsche Arbeiterpartei, deutschfreundl. Polen*)³⁴.

Натомість, скажімо, щодо партій на Галичині дослідники обирають шлях огляду функціонуючих національних товариств і, почасти, громадських об'єднань етнонацій (польської, єврейської, української)³⁵, пояснюючи це так: «Кількість політичних об'єднань [...] на Галичині також була значно меншою [...] у 1900 р. на чеських землях існувало 548 політичних об'єднань, а на Галичині – лише 34. Упродовж наступних десяти років ця цифра зросла майже в п'ятеро, до 161, але на чеських землях все ще було в шість разів більше політичних об'єднань, а саме 979. На набагато меншій Буковині, населення якої становило лише десяту частину населення Галичини, на кожну зі 100 політичних об'єднань статистично припадало 8000 жителів, тоді як на Галичині ця цифра становила майже 50 000!»³⁶.

Подібну до Галичини тональність має й з'ясування політичної участі русинів (т. зв. Угорської Руси), їхніх культурно-політичних організацій. Єдине, що зауважується – той факт, що русини в цей час не мали власних політичних партій, однак це не означало, що політика не відігравала жодної ролі в свідомості керманів таких культурницьких об'єднань³⁷. Щодо Буковини, дослідники виокремлюють громадські організації та партії «на службі культурного розвитку»³⁸, надаючи важливості двом різновидам політичних акторів – місцевій професурі та студентам як співтворцям заходів національних асоціацій та партій³⁹, а також участі депутатів місцевого ландтагу (Буковинського крайового сейму) та Райхсрату у партійній діяльності⁴⁰.

В цілому такий підхід, зокрема щодо пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини та участі в політичному житті етнічних груп, вписується у сучасне розуміння політичних активістів як «етнополітичних підприємців» (поняття Р. Брюейкера), адже коли вони досягають успіху, «політична видимість згуртованої групи може тимчасово, але потужно реалізуватися на прак-

³² Bauer, O. (1907), *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*. Wien, S. 464 (§32).

³³ Szabó, D. (2006), *Die politische Organisierung der ungarischen Gesellschaft im Zeitalter des Dualismus. Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 1176–1179, 1179–1185, 1185–1187, 1187–1190.

³⁴ Malíř, J. (2006), *Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine. Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 801, Tabelle 17 (Ergebnisse der Reichsratswahlen in Schlesien 1907 und 1911).

³⁵ Janowski, M. (2006), *Galizien auf dem Weg zur Zivilgesellschaft. Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 807–819, 834–840.

³⁶ Ibidem, S. 819–820.

³⁷ Magocsi, P. R. (2006), *Ruthenische kulturpolitische Organisationen. Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 1349.

³⁸ Turczynski, E. (2006), *Vereine, Interessenverbände und Parteien in der Bukowina. Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 869–880.

³⁹ Ibidem, S. 880–889.

⁴⁰ Ibidem, S. 889–894.

тиці»⁴¹. Принагідною тут є заувага С. Пахолкова про «національних активістів»: 1) як репрезентанти недержавних народів Центральної та Східної Європи вони вважали, що «будять до життя стару, сплячу націю»; 2) одиниці з них усвідомлювали, що «творять нову націю»; 3) врешті вони жили і діяли в політичному і культурному просторі, у якому домінувала «інша історична, велика (державна) нація»⁴².

Ці міркування, якщо візьмемо за основу думку К. Е. Шорске про «австрійське тріо» у політиці (Г. фон Шенерер, К. Люгер, Т. Герцль) – ситуацію, коли трійко політичних діячів розпочинаючи свою кар’єру, сповідують єдину суспільно-політичну доктрину, а потім відступають від неї, організовуючи і очолюючи маси, якими знехтували⁴³, добре показує інше тріо, сказати, б «галицьке». І якщо «австрійське тріо» можна назвати за етнічною ознакою ще й «змішаним» (шлях від лібералів до радикального німецького націоналізму, християнського соціалізму та сіонізму), то «галицьке» тріо тут буде «однорідним» (моноетнічним). Йдеться про вихідців із Русько-української радикальної партії – І. Франка, Ю. Бачинського та К. Трильовського – які, за якийсь час, відповідно обрали українські націонал-демократичну, соціал-демократичну та радикальні партії⁴⁴.

Одночасно Брюбейкерова теза про «етнополітичних підприємців» не враховує їхні, сказати б, «приватні» (індивідуальні) інтереси, реалізація яких «прив’язує» до влади, особливо партійної. То ж чи не було у такому сенсі «львівське тріо» «етнополітичним підприємством» задля націоналістичної мобілізації? Відтак питання звучатиме так: наскільки політичні партії досліджуваного хронотопу були партіями етнічної більшості (українців), а якщо так, то як вони відповідали принципу більшості, який, згідно з В. Старосольським, «може обґрунтований тим, що більшість представляє “вищий інтерес”, – і навпаки. [...] це трапляється тоді, коли йдеться про дві релігійні чи національні групи, які співіснують в одній спільноті на засадах більшості»⁴⁵.

Все ж варто зауважити услід за Д. Л. Горовіцем, що поєднання політичної партії з прагненням до загальних, а не вузьких інтересів, зазвичай, є шкідливим для самої основи етнічної партії⁴⁶. Вочевидь, у нашому випадку, мова тут передусім про робітничі (соціал-демократичні) партії, які об’єднували у своїх лавах згідно з ідеологічними принципами і на підставі національних секцій кілька етнонацій (польську, українську, єврейську)⁴⁷ – багатоетнічні окремі партії. Саме ці та інші політичні партії інституціоналізували етнічну партійну систему – згідно з типологією Д. Л. Горовіца: 1) етнічних партій; 2) етнічних партій і коаліцій етнічних партій; 3) етнічних партій і багатоетнічних партій; 4) багатоетнічних окремих партій⁴⁸. В цілому вчений зводить досліджувані ним партії у своєрідну трійцю: *етнічні, багатоетнічні та неетнічні*⁴⁹.

Однак варто зауважити й наявність у етнічній партійній системі т. зв. *неетнічних партій* – організованих не за етнічною ознакою. Зокрема Д. Л. Горовіц підкреслює, що цей різновид політичних партій притаманний там, де етнічні групи наскільки розкидані, що немає сенсу організовувати загальнонаціональну політику на етнічному принципі⁵⁰. Відтак політичні партії галицьких і буковинських русофілів, котрі свій ідеологічний центр вбачали у Санкт-Петербурзі, пропонуємо визначити як неетнічні партії⁵¹. А ще керуючись пропозицією М. Дюверже варто

⁴¹ Brubaker, R. (2004), *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press, p. 10.

⁴² Пахолків, С. (2014), *Українська інтелігенція у Габсбурзькій монархії: освічена верства й емансипація нації*, с. 26, 28.

⁴³ Шорске, К. Е. (2003), *Віденський Fin-de-siècle. Політика і культура*; пер. з англ. О. Коцюмбас. Львів, с. 115-162.

⁴⁴ Монолатій, І. (2012), *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини*, с. 182-184; Пахолків, С. (2014), *Українська інтелігенція у Габсбурзькій монархії: освічена верства й емансипація нації*, с. 356-357.

⁴⁵ Старосольський, В. (2018), *Принцип більшості. Das Majoritätsprinzip*; пер. з нім. К. Поліщук. Львів, с. 152.

⁴⁶ Горовіц, Д. Л. (2004), *Міжетнічні конфлікти*, с. 286.

⁴⁷ Монолатій, І. (2012), *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини*, с. 184, 193, 198-199, 205-206.

⁴⁸ Горовіц, Д. Л. (2004), *Міжетнічні конфлікти*, с. 293.

⁴⁹ Там само, с. 288-290.

⁵⁰ Там само, с. 290.

⁵¹ Монолатій, І. (2012), *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини*, с. 188-189.

тракувати неетнічні партії як «географічні релікти» (*the geographical remains*) – партії політичних меншин, що намагаються у себе на батьківщині укоренити доктрину, яка показала свою силу в інших країнах, але не можуть розвиватися самостійно (соціалістична партія в Америці, комуністичні партії в Англії та Північній Європі)⁵², русофільські партії на Галичині та Буковині варто типологізувати саме так.

Відтак, обравши за вихідний пункт міркування М. Дюверже про партії перманентної меншості (партії етнічних або територіальних меншин, релігійних меншин, партії політичних меншин)⁵³, можемо констатувати таке. По-перше, оскільки для вченого йдеться передусім про меншинні партії, до *партій територіальних меншин* слід зарахувати маргінальні/пасивні політичні організації німців на Галичині та поляків на Буковині, враховуючи той формальний факт, що і перші, і другі були етнічними меншинами у загальній структурі населення цих регіонів (зменшення німців на Галичині: від 5,46% 1880 р. до 1,13% у 1910 р.; збільшення поляків на Буковині: від 3,21% у 1880 р. до 4,55% у 1910 р.)⁵⁴.

Важливим тут залишатиметься і питання, наскільки політичні фігури галицьких німців і буковинських поляків були партіями у сучасному розумінні. *Партіями релігійних меншин* пропонуємо вважати організації українських християнських суспільників (Католицько-руського народного союзу, Християнсько-суспільного союзу), географія діяльності яких поширювалася передусім на Галичині⁵⁵. До *партій політичних меншин* слід віднести маргінальну консервативну русофільську партію «Русско-народная партия» на Галичині, що розкололася на дві інші – «Русская Народная Организация» і «Галицко-Русская Рада»⁵⁶.

Впадає у вічі правило малих партій, запропоноване М. Дюверже: якщо така партія представляє граничну меншість щодо населення цілої країни, але виступає як партія більшості у деяких її регіонах, вона займатиме автономістську і/або сепаратистську позицію, яка може загрожувати цілісності держави⁵⁷. І, попри те, що до таких зараховуємо русофільські партії на Галичині (і почасти на Буковині), партіями більшості у нашому випадку були етнічні партії українців, поляків і євреїв, адже кожна з етнонацій посутньо займала автономістську позицію у межах Габсбурзької монархії. Так, скажімо, сучасники досліджуваних подій розділяли політичні партії галицьких українців на дві групи: русофілів і усі інші, які проголосили своїм ідеалом незалежну Русь-Україну, символічно об'єднуючись під прапором «Україна irredenta»⁵⁸.

Натомість тогочасні партійні системи, зокрема на Галичині, типологізуються Г. Біндером за такою схемою: I. *Польська партійна система*: 1) консерватори; 2) демократи; 3) світський «народний рух» і польська народна партія; 4) клерикальний «народний рух» і християнські соціалісти; II. *Русинська (українська) партійна система*: 1) радикали; 2) соціал-демократи; 3) націонал-консерватори/християнські соціалісти; 4) націонал-демократи; 5) русофіли; III. *Єврейська партійна система*: 1) генеза діяльності партії «польських євреїв»; 2) сіонізм і єврейська національна партія; 3) єврейські соціал-демократи⁵⁹.

Біндерова пропозиція актуалізує для дослідників потребу розгляду специфіки функціонування етнічних партійних систем у межах Габсбурзької монархії, адже йдеться тут про взаємовпливи ідеологічних переконань і виборчого процесу.

⁵² Duverger, M. (1964), *Political parties: their organization and activity in the modern state*, p. 292-293.

⁵³ Ibidem, p. 290-292.

⁵⁴ Urbanitsch, P. (1980), *Die Deutschen in Österreich. Statistisch-deskriptiver Überblick. Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band III: Die Völker des Reiches. 1. Teilband. Wien, S. 38-39, Tabelle 1 (Die Bevölkerung der Kronländer Cisleithaniens nach der Nationalität und nach der Umgangssprache 1851-1910 (absolut und in Prozenten))*.

⁵⁵ Монолатій, І. (2012), *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини*, с. 186-187; Пахолків, С. (2014), *Українська інтелігенція у Габсбурзькій монархії: освічена верства й емансипація нації*, с. 357-358.

⁵⁶ Binder, H. (2005), *Galizien in Wien. Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik*. Wien, S. 43-51, 149-156; Wendland, A. V. (2001), *Die Russophilen in Galizien. Ukrainische Konservative zwischen Österreich und Rußland, 1848–1915*. Wien, S. 596-574.

⁵⁷ Duverger, M. (1964), *Political parties: their organization and activity in the modern state*, p. 294.

⁵⁸ Feldman, W. (1907), *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906*. Tom II. Kraków, s. 352.

⁵⁹ Binder, H. (2005), *Galizien in Wien. Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik*, S. 55-175.

Та все ж пропозиція уже згадуваного Д. Л. Горовіца щодо вивчення міжетнічних конфліктів і, зокрема місця у них політичних партій, є, на наш погляд, більш адекватною для типологізації етнічних партій пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини.

Таблиця 1

Типологія політичних партій на Галичині та Буковині кінця XIX – початку XX ст.

Етнонації	Етнічні партії	Етнічні партії та коаліції етнічних партій	Етнічні партії та багатоетнічні партії	Багатоетнічні окремі партії	Неетнічні партії
1 Українці	+ ^a	-	-	+ ^b	+ ^b
2 Поляки	+ ^a	-	-	+ ^b	-
3 Євреї	+ ^a	-	-	+ ^b	-
4 Румуни	+ ^a	-	-	-	-
5 Німці	+ ^a	-	-	-	-

Пояснення: Перелік політичних партій обрано згідно з авторською публікацією⁶⁰.

1^a – *Галичина*: Русько-українська радикальна партія (Українська радикальна партія), Католицько-руський народний союз, Християнсько-суспільний союз, Українська національно-демократична партія, Українська соціал-демократична партія; *Буковина*: Національно-демократична партія Буковини, Українська народна партія Буковини, Соціал-демократична партія Буковини, Українська радикальна партія Буковини; 1^b – *Галичина*: Соціал-демократична партія Галичини і Сілезії; 1^b – *Галичина*: Русско-народная партия (Русская Народная Организация, Галицко-Русская Рада); *Буковина* – Народна Рада.

2^a – *Галичина*: Стронніцтво демократично-народове, Демократично-народова партія для австрійської Польщі, Польська демократична партія, Польська поступова партія, Католицько-людова партія, Союз національної праці, Партія національної правди, Галицька робітничая партія, Польська партія соціал-демократична, Стронніцтво людове (Польське стронніцтво людове); 2^b – *Галичина*: Соціал-демократична партія Галичини і Сілезії.

3^a – *Галичина*: Єврейська національна партія (Партія сіоністів Галичини), «Поалей Сіон», «Мізрахі», Єврейська робітничая партія Галичини, Єврейська соціал-демократична партія Галичини, Бунд; *Буковина*: Єврейська соціал-демократична партія «Поалей Сіон», Бунд; 3^b – Польська партія соціал-демократична, Соціал-демократична партія Галичини і Сілезії.

4^a – *Буковина*: Централістська партія, політичний союз «Конкордія», Румунська національна партія Буковини (Волоська консервативна партія), Румунська національно-народна партія, Демократична партія.

5^a – *Буковина*: Німецький народний союз на Буковині, Німецьке народне товариство.

Як бачимо, Табл. 1 засвідчує наявність етнічних партій (1^a, 2^a, 3^a, 4^a, 5^a), багатоетнічних окремих партій (1^b, 2^b, 3^b) та неетнічних партій (1^b) основних етнонацій Галичини і Буковини.

Натомість проблематичною є тут наявність етнічних партій та коаліцій етнічних партій та етнічних партій та багатоетнічних партій. Щоправда про коаліції етнічних партій можна (умовно) говорити у двох випадках (не беручи до уваги нереалізовану українсько-польську передвиборчу угоду 1889 р.): 1) українсько-єврейської передвиборчої коаліції 1907 р. на Галичині – щодо створення окремої єврейської виборчої курії; 2) спробу введення національного виборчого кадастру 1908–1910 рр. на Буковині – поділ виборців на соціальні та національні курії п'яти найчисленніших етнічних груп (українців, румунів, євреїв, німців, поляків)⁶¹. Вочевидь єдиною ефективною альтернативою польській гегемонії на Галичині могла стати коаліція українських і єврейських партій, яка давала обом сторонам найвищі вигоди. Проте вона була тактичною, а не

⁶⁰ Монолатій, І. (2012), *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини*, с. 180-215.

⁶¹ Монолатій, І. (2012), *Вказ. пр.*, с. 268-269, 279.

стратегічною, оскільки її реалізації заважали соціальні й релігійні суперечності (українське селянство/єврейське міщанство), розбіжності у баченні імперії (український проєкт автономії/єврейський проєкт виживання у діаспорі), а також внутрішня фрагментація єврейських партій (сіоністи, асимілятори, ортодокси).

Зауважмо ще одну особливість: у порівнянні з різновидами політичних партій у інших регіонах Габсбурзької монархії⁶², на досліджуваних Галичині та Буковині не було суто *аграрних партій* (у назагал аграрних регіонах монархії) навіть за умов масових селянських виступів 1902 р., коли мобілізацією українських селян займалися три партії – національно-демократична, радикальна та соціал-демократична⁶³. Участь у цих подіях політичних партій українців Галичини можна трактувати не лише як партизацію міжетнічної конкуренції, а й дієвість постулатів економічного націоналізму – українців і поляків⁶⁴. Цю ситуацію лише почасти можна трактувати як приклад Гантінгтового правила про «конкуренцію двох партій та аграризаційні вибори»⁶⁵.

В цілому ж узагальнюючи типологію політичних партій на Галичині та Буковині кінця XIX – початку XX ст. у вимірі *етнічних партій* її можна оцінити, по-перше, як стан «самості», за умов якої створені партіями комунікаційні канали сприяли посиленню етнічної самості їхніх членів (класичне правило: майже ніколи членами українських партій не були поляки, і навпаки (чи представники інших етнонацій). По-друге, функціонування *багатоетнічних окремих партій* (передусім, соціал-демократичних із їхніми національними секціями) були прикладом «нерівної (культури) приязні» – патрон-клієнтарних взаємин, які передбачали політичну лояльність зв'язку з партією чи фракцією патронального типу⁶⁶.

Відтак етнічні партії досліджуваного хронотопу можна уявити як позиціонування між двома полюсами – етнічною самістю та патронажем. Вони акумулювали сили політичних фігур передусім українців, поляків і євреїв на захист самості «своїх» груп, а також їх етнополітичну мобілізацію, формуючи почасти те, що дослідники називають «амбівалентними ідентичностями» або «доброзичливою диференціацією»⁶⁷. Тож у цьому контексті варто говорити й про *ідентичності етнічних партій*, члени яких належали до відповідних «уявлених спільнот» (поняття Б. Андерсона), в межах яких партії виступали «різноманітностями груп» (поняття Г. Нойман), а самі партії були різновидами етнічних груп. Звісно, що такий підхід буде досить умовним, адже, услід за С. Пахолковим, ідентичність належить розуміти «колективне самовизначення, колективне відчуття на- і приналежності [...] люди як носії тієї самої ідентичності, що й наша визначаються як *свої*, а ті, хто перебуває за цим колом – як *чужі*»⁶⁸.

Для цього пропонуємо використати міркування С. Фентона щодо моделей етнічності – 1) *випадкової (нерегулярної)*; 2) *ситуаційної*; 3) *інструментальної*. Перша з них вказує на факт, що етнічна ідентичність є важливою лише у визначених контекстах: ідентичність є сталою, однак обставини вирішують, чи вона має значення. Друга пояснює факт, що ідентичність, котра використовується (або ж є істотною для цієї моделі), змінюється на підставі суспільного статусу групи – якщо змінюється статус, змінюватиметься й ідентичність. Третя ворується на правило, що апелювання до ідентичності може уявлятися як таке, що слугуватиме матеріальним чи політичним цілям, а тому – є питанням свідомого розрахунку⁶⁹. Дослідник пропонує ще й типологію етнічностей – 1) *тотальної*; 2) *нульової («мовчазної»)*; 3) *тимчасової*. Перший тип при-

⁶² Malíř, J. (2006), Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 705–803; Szabó, D. (2006), Die politische Organisation der ungarischen Gesellschaft im Zeitalter des Dualismus. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII, S. 1169–1204.

⁶³ Feldman, W. (1907), *Stronictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906*. Tom II. Kraków, s. 361–362; Пахолків, С. (2014), *Українська інтелігенція у Габсбурзькій монархії: освічена верства й емансипація нації*, с. 359–360.

⁶⁴ Монолатій, І. (2012), *Вказ. пр.*, с. 234–235.

⁶⁵ Гантінгтон, С. (2020), *Політичний порядок у мінливих суспільствах*, с. 407, 416–417.

⁶⁶ Мончак, А. (2020), *Нерівна приязнь. Клієнтарні взаємини в історичній перспективі*; пер. з пол. Київ, с. 421.

⁶⁷ Пахолків, С. (2014), *Українська інтелігенція у Габсбурзькій монархії: освічена верства й емансипація нації*, с. 21.

⁶⁸ Там само, с. 28, прим. 33. Курсив у цитаті – С. Пахолкова.

⁶⁹ Fenton, S. (2007). *Etniczność*. Przełożyła Ewa Chomicka. Warszawa, s. 102.

таманний ситуаціям, коли етнічна організація та етнічні атрибути охоплюють усі або майже усі сфери життєдіяльності особи/групи; другий – за умови, коли певний культурний потенціал, який може спричинитися до зростання етнічної ідентичності, немає жодного суспільного значення; третій – є чимось більшим ніж другий тип, однак виступає спорадично і випадково⁷⁰.

Таблиця 2

**Відповідність політичних партій на Галичині та Буковині
кінця XIX – початку XX ст. моделям ідентичностей і типам етнічностей**

Етнонації	Моделі ідентичностей			Типи етнічностей		
	випадкова	ситуаційна	інструментальна	тотальна	нульова	тимчасова
1 Українці	^{+B}	^{+^б}	^{+^а}	+		^{+^B}
2 Поляки		^{+^б}	^{+^а}	+		
3 Євреї		^{+^б}	^{+^а}		+	
4 Румуни			^{+^а}	+		
5 Німці	^{+^а}					+

Пояснення: Принцип пояснення специфіки політичних партій (1 – 5^{а, б, B}), аналогічний до Табл. 1, зберігаємо.

Отже, Табл. 2 засвідчує, що у випадку етнічних партій, по-перше, українські, польські, єврейські та румунські партії реалізовували інструментальну модель; німецькі – випадкову. По-друге, тотальна етнічність притаманна українським, польським і румунським партіям; нульова – єврейським, тимчасова – німецьким. По-друге, щодо багатоетнічних окремих партій українців, поляків і євреїв визначальною буде ситуаційна модель. По-третє, неетнічні партії реалізовували випадкову модель ідентичностей, а також відповідали тимчасовому типу етнічностей.

Оскільки етнічні партії у Габсбурзькій монархії діяли на вісі координат між лояльністю до імперії і національною емансипацією, відбувалась їхня поступова трансформація від локально-клієнтелістської моделі до структурованих масових партій. Зокрема українські, польські, єврейські, румунські й частково німецькі групи виявляли тенденцію до політичного самоствердження, формуючи свої етнічні партії⁷¹. Як висновує Г. Біндер, «1890-ті роки становлять другу ключову межу в історії політичних партій Галичини. За винятком польських націонал-демократів і консерваторів, між 1890 та 1900 роками всі доти сформовані політико-ідеологічні течії оформилися в організації, які самі себе іменували «партіями» й тим самим претендували на статус чогось нового, модерного. Новизна полягала у проголошеній ролі народних мас, які, хоча й раніше дедалі частіше розглядалися як об'єкт для формування національного суспільства, тепер – принаймні на рівні риторики – були проголошені його справжньою основою і сутністю майбутнього соціального устрою»⁷².

Ми переконані, що така тенденція – у розрізі нашого дослідження – мала кілька суттєвих причин: 1) в обох регіонах (Галичина і Буковина) – етнічне різноманіття, як правило, призвело до плюралізму політичних партій; 2) на Галичині українці мали розвинену партійну систему, на Буковині – більш фрагментарне політичне представництво; 3) поляки домінували на Галичині; на Буковині вони були менш впливовішою етнополітичною групою; 4) євреї в обох регіонах назагал дотримувалися трансетнічної ідеології, яка з-поміж іншого передбачала відкритість до партійних коаліцій; 5) особливість Буковини – етнопартійна румунська домінація; 6) німці на Галичині та Буковині як інтегративна меншість часто підтримували імперську лояльність.

⁷⁰ Fenton, S. (2007). *Etniczność*, s. 135.

⁷¹ Binder, H. (2005), *Galizien in Wien. Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik*, s. 175-181.

⁷² Ibidem, s. 176-177.

Таблиця 3

**Поділ політичних партій на Галичині та Буковині кінця XIX – початку XX ст.
за етнічною ознакою, ступенем організаційного розвитку і типом парламентського
представництва**

1. За етнічною ознакою

Тип	Коротка характеристика	Приклади
Українські партії	Боротьба за національні (релігійні) права, різна тактика – від радикальної до поміркованої	1 ^а , 1 ^в
Польські партії	Гегемонні – зорієнтовані на збереження автономії Галичини у межах імперії, антиукраїнська пропаганда, антисемітизм	2 ^а
Єврейські партії	Роздвоєність між інтеграцією в польське середовище, сіоністською емансипацією, вимогами громадянського рівноправ'я	2 ^б ; 3 ^а ; 3 ^б
Румунські партії	Боротьба за національні права, наступальна політика щодо «чужих», іредентизм	4 ^а
Німецькі партії	Захисні функції, здебільшого аполітичні, маргінальні угруповання	5 ^а

2. За ступенем організаційного розвитку

Тип	Опис	Приклади
Передмасові / персоналістичні	Орієнтовані на клієнтелізм, слабка ідеологія	Політичні організації до 1890-х рр.
Масові партії нового типу	Програма, структура, преса, виборча машина	Радикальні, націонал-демократичні та соціал-демократичні партії
Блоки / ситуативні коаліції	Нестабільні, утворені для виборчих кампаній або переговорів	Єврейські й українські виборчі блоки

3. За типом парламентського представництва

Тип	Характеристика	Приклади
Стабільні національні фракції	Організована присутність у парламенті, дисципліна, клуби	«Польське коло», Український клуб після 1907 р.
Інтегровані у загальноімперські фракції	Єврейські, німецькі, румунські депутати	Німецькі ліберали, християнські соціалісти
Індивідуальні депутати	Виступали без фракції або ситуативно	Українці до 1890-х рр., польські самостійники

Пояснення: Приклади до 1 подаємо за вказаними у Табл. 1 політичними партіями (1 – 5^{а, б, в}). Приклади до 2 і 3 визначені окремо.

Підсумовуючи, зауважмо, що використавши математичну теорію *різноманітності груп* Ганни Нойман (*Varieties of Groups*)⁷³, обравши для інтерпретації ключове поняття – варієтет (*die Varietät*), цілком імовірно створити формалізовану, структурно-аналітичну типологію етнічних партій. Підставами такої типології будуть три основні складники: політична партія як група; програма/ідеологія партії як тотожності, що визначають структуру; тип партії (етнічна, ідеологічна, популістська, програмна тощо) як різноманітність груп. Відтак теорія Г. Нойман є цілком придатною для пояснення специфіки функціонування етнічних партій, зокрема як конфліктних груп. По-перше, різноманітності – це типи партій (зокрема й етнічні партії), адже різні групи можуть об'єднуватися у класи (різноманітності), якщо в них виконуються спільні тотожності. По-друге, кожна політична партія – це група з певними тотожностями за наявності яких партія функціонує в рамках визначених ідеологічних, програмних або ціннісних норм.

⁷³ Neumann, H. (1967). *Varieties of Groups*. [Ergebnisse der Mathematik und ihrer Grenzgebiete, Band 37]. New York, p. 2-5.

Таблиця 4

**Політичні партії на Галичині та Буковині кінця XIX – початку XX ст.
як різноманітності груп**

Варієтет (тип)	Тотожність (ідеологічне ядро)	Приклади
<i>Етнонаціональна</i>	Етнічна лояльність як визначальна цінність	УНДП, ПСЛ, ДП
<i>Етнорелігійна</i>	Поєднання етнічної та релігійної ідентичності	Єврейські ортодокси (Агудат Ізраель, Мізрахі)
<i>Націонал-радикальна</i>	Ідея нації як абсолютна ідеологічна тотожність	РУРП, польські націонал-демократи (ППНД, СДН), РНПБ, РННП
<i>Ліберально-національна</i>	Автономія, інституційний плюралізм	ЄНП, ЄНПБ
<i>Соціалістична</i>	Класова боротьба як ключова ідеологічна тотожність	Бунд, ЄСДП; РУРП, РННП, Поалей Сіон (частково)
<i>Програмно-прагматична</i>	Політична тактика, компроміс, міжетнічна співпраця	Коаліція УНДП-УРП-УСДП з сіоністами (ПСГ, Поалей Сіон)

Скорочення: РУРП – Русько-українська Радикальна партія, УНДП – Українська націонал-демократична партія, УРП – Українська Радикальна партія, УСДП – Українська соціал-демократична партія, ПСЛ – Польське стронніцтво людове, СДН – Стронніцтво демократично-народове, ППНД – Партія польських націонал-демократів, ЄНП – Єврейська національна партія, ЄСДП – Єврейська соціал-демократична партія, ПСГ – Партія сіоністів Галичини (*Галичина*); ДП – Демократична партія, ЄНПБ – Єврейська національна партія Буковини, РННП – Румунська національно-народна партія (*Буковина*).

Як бачимо з *Табл. 4*, на підставі теорії Г. Нойман етнічні партії слід розглядати як варієтети політичних груп, що функціонують на основі специфічних (етнічних) тотожностей, оскільки варієтети – це типи партій, що можуть бути згруповані за спільними ознаками, а кожна партія існує як група з певною множиною тотожностей, що забезпечує її відтворення і стійкість. Такий підхід дозволить більш глибоко пояснити конфліктний, але структурований характер політичної взаємодії етнічних партій в умовах імперської багатонаціональності Габсбургів. Зокрема незважаючи на різницю в політичному контексті обох коронних країв, етнічні партії тут функціонували як канали представництва етногрупових інтересів, при цьому поєднуючи прагнення до етнокультурного самозбереження з участю у конкурентному багатопартійному полі. На Галичині етнічні партії характеризувалися глибокою інституційною традицією, чіткішою ідеологічною стратифікацією та розвиненішими каналами мобілізації виборців. Натомість на Буковині етнічний партійний спектр був більш мозаїчним і водночас менш ідеологізованим, із яскраво вираженим регіональним і мовно-культурним підґрунтям.

Висновки. Виходячи з теоретичних підходів сучасної партіології, етнополітології та теорії ідентичностей, етнічні партії інтерпретуються нами як інституціоналізовані форми артикуляції колективних інтересів, що формуються на перетині процесів модерного націєтворення, сегментованого політичного представництва та конфліктної взаємодії груп. У такій оптиці етнічні партії розглядаються не як девіація класичних моделей політичної організації, а як одна з легітимних форм політичної адаптації етнонаціональних спільнот до умов конституціоналізму, парламентаризму та загального виборчого права в багатонаціональній імперії.

Типологізацію етнічних партій слід здійснювати за п'ятьма основними критеріями: організаційної форми, етнічної належності, ідеологічного профілю, моделі парламентського представництва, а також відповідності моделям ідентичностей і типам етнічностей (у концепції С. Фентона). Інтеграція підходу Д. Л. Горовіца до класифікації партійних систем дала змогу окреслити повний спектр конфігурацій: від гомогенних етнічних до гетерогенних багатоетнічних та

умовно неетнічних політичних утворень. Виявлено структурну асиметрію етнопартійної еволюції між Галичиною та Буковиною. Галицький варіант характеризувався вищим ступенем інституційної зрілості, розвинутою ідеологічною стратифікацією і стабільністю каналів політичної мобілізації. Буковинська модель натомість виявила мозаїчність, ситуативність і персоналістичну логіку політичної поведінки, що знижувало ступінь формалізованості партійного життя. Установлено, що ключовими чинниками інституціоналізації етнічних партій виступали: міжетнічна конкуренція за представництво, зростання значення виборчих механізмів, політизація наративів ідентичності, а також імперські рамки допуску до політичного процесу.

Емпіричний аналіз партійної поведінки підтвердив, що попри поодинокі приклади міжетнічної коаліційності (зокрема українсько-єврейське партнерство 1907 р.), переважав режим фрагментованого етнічного партикуляризму. Це обумовлювалося не лише соціоекономічною та конфесійною відмінністю електоратів, а й відсутністю спільної наративної рамки для політичної солідарності. Внаслідок цього етнічна самість стала визначальним, хоч і суперечливим ресурсом політичної легітимації, обмежуючи можливості інклюзивної кооперації. Етнічні партії пізньогабсбурзьких Галичини та Буковини діяли в координатах між самістю (етнокультурною ідентичністю) та патронажем (інструментальними альянсами), демонструючи амбівалентний характер політичної інтеграції. Такий характер етнічної партійності є симптоматичним для модернізаційних процесів у багатонаціональних імперіях, де інститути масової політики виконували водночас функцію легітимації та сегрегації.

Застосування математичної теорії різноманітностей груп Г. Нойман дозволило здійснити інноваційну типологізацію політичних партій як формалізованих об'єднань із усталеними тотожностями (ідентифікаційними ядрами), що функціонують у межах «варієтетів». Цей аналітичний підхід забезпечує високий ступінь пояснювального потенціалу при дослідженні партій як структурованих агентів політичного конфлікту та етнополітичної мобілізації.

З огляду на ці висновки перспективними напрямками подальших досліджень будуть вивчення інституційних механізмів адаптації етнічних партій до трансформацій виборчих режимів і аналіз політичного конструювання ідентичностей у рамках партійної конкуренції.

Список джерел

1. Гантінгтон, С. (2020), *Політичний порядок у мінливих суспільствах*. З передм. Ф. Фукуями; пер. з англ. Т. Цимбал, Київ.
2. Гобсбаум, Е. (2005), *Масове традицієтворення: Європа, 1870–1914 рр. Винайдення традиції / за ред. Е. Гобсбаума, Т. Рейнджера; пер. з англ. М. Климчука*. Київ. С. 303–352.
3. Горовіц, Д. Л. (2004), *Міжетнічні конфлікти. З новою передмовою; пер. з англ. О. А. Ківшик*, Харків.
4. Горук, А. (2005), *Національно-культурний рух поляків на Буковині (друга половина XIX ст. – 1914 р.)*. Чернівці.
5. Добржанський, О. (1999), *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.* Чернівці.
6. Каутський, К. (1920), *Шлях до влади. Політичні міркування з приводу вростання в революцію; пер. з 2-го нім. вид. Є. Гуцайло*. Берлін – Київ.
7. Липинський, В. (1926), *Листи до Братів-Хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Писані 1919–1926 р.* Відень.
8. Мак'явеллі, Н. (2013), *Флорентійські хроніки. Державець; пер. з італ. А. Перепаді*. Харків.
9. Монолатій, І. (2012), *Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини*. Івано-Франківськ.
10. Мончак, А. (2020), *Нерівна приязнь. Клієнтарні взаємини в історичній перспективі; пер. з пол.* Київ.
11. Осачук, С. (2002), *Німці Буковини. Історія товариського руху (друга половина XIX – початок XX ст.)*. Чернівці.
12. Пахолків, С. (2014), *Українська інтелігенція у Габсбурзькій монархії: освічена верства й емансипація нації; пер. з нім. Х. Николин*. Львів.
13. Реннер, К. (1918), *Нація як правна ідея й інтернаціонал; пер. з нім. С. А-енко*. Нью-Йорк.

14. Старосольський, В. (1922), *Теорія нації*. Відень.
15. Старосольський, В. (2018), *Принцип більшості. Das Majoritätsprinzip*; пер. з нім. К. Поліщук. Львів.
16. Токвіль, А. де (1999), *Про демократію в Америці*; пер. з франц. Г. Філіпчук. Київ.
17. Химка, Дж.-П. (2002), *Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1890-1890)*; пер. з англ. С. Левченка. Київ.
18. Шорске, К. Е. (2003), *Віденський Fin-de-siècle. Політика і культура*; пер. з англ. О. Коцюмбас. Львів.
19. Bauer, O. (1907), *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*. Wien.
20. Brubaker, R. (2004), *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press.
21. Duverger, M. (1964), *Political parties: their organization and activity in the modern state*. Translated by Barbara and Robert North. London.
22. Fenton, S. (2007), *Etniczność*. Przełożyła Ewa Chomicka. Warszawa.
23. Feldman, W. (1907), *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906*. Tom II. Kraków.
24. Hanisch, E.; Urbanitsch, P. (2006), Die Prägung der politischen Öffentlichkeit durch die politischen Strömungen. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 15–111.
25. Hye, H. P. (1998), *Das politische System in der Habsburgermonarchie. Konstitutionalismus, Parlamentarismus und politische Partizipation*. Praha.
26. Janowski, M. (2006), Galizien auf dem Weg zur Zivilgesellschaft. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 805–858.
27. Magocsi, P. R. (2006), Ruthenische kulturpolitische Organisationen. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 1349–1357.
28. Malř, J. (2006), Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 705–803.
29. Neumann, H. (1967), *Varieties of Groups*. [Ergebnisse der Mathematik und ihrer Grenzgebiete, Band 37]. New York.
30. Rumpler, H. (2006), Einleitung: Von der „bürgerlichen Öffentlichkeit“ zur Massendemokratie – Zivilgesellschaft und politische Partizipation im Vielvölkerstaat der Habsburgermonarchie. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 1–14.
31. Sartori, G. (2005), *Parties and Party Systems. A framework for analysis*. With a new preface by the author and an introduction by Peter Mair. Cambridge University Press.
32. Szabó, D. (2006), Die politische Organisation der ungarischen Gesellschaft im Zeitalter des Dualismus. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 1169–1204.
33. Turczynski, E. (2006), Vereine, Interessenverbände und Parteien in der Bukowina. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 859–908.
34. Urbanitsch, P. (1980), Die Deutschen in Österreich. Statistisch-deskriptiver Überblick. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band III: Die Völker des Reiches. 1. Teilband. Wien. S. 33–153.
35. Wendland, A. V. (2001), *Die Russophilen in Galizien. Ukrainische Konservative zwischen Österreich und Rußland, 1848–1915*. Wien.

References

1. Hantington, S. (2020), *Politychnyi poriadok u minlyvykh suspilstvakh*. Z peredm. F. Fukuiamy; per. z anhl. T. Tsymbal, Kyiv. [In Ukrainian]
2. Hobsbaum, E. (2005), *Masove tradytsiietvorennia: Yevropa, 1870–1914 rr. Vynaidennia tradytsii / za red. E. Hobsbauma, T. Reindzhera; per. z anhl. M. Klymchuka*. Kyiv. S. 303–352. [In Ukrainian]
3. Horovits, D. L. (2004), *Mizhetnichni konflikty. Z novoiu peredmovoiu; per. z anhl. O. A. Kivshyk, Kharkiv*. [In Ukrainian]
4. Horuk, A. (2005), *Natsionalno-kulturnyi rukh poliakiv na Bukovyni (druha polovyna 19 st. – 1914 r.)*. Chernivtsi. [In Ukrainian]
5. Dobrzhanskyi, O. (1999), *Natsionalnyi rukh ukrainsiv Bukovyny druhoi polovyny 19 – pochatku 20 st.* Chernivtsi. [In Ukrainian]
6. Kautskyi, K. (1920), *Shliakh do vlady. Politychni mirkuvannia z pryvodu vrostannia v revoliutsiiu; per. z 2-ho nim. vyd. Ye. Hutsailo*. Berlin – Kyiv. [In Ukrainian]
7. Lypynskyi, V. (1926), *Lysty do Brativ-Khliborobiv. Pro ideiu i organizatsiiu ukrainskoho monarkhizmu pysani 1919–1926 r.* Viden. [In Ukrainian]
8. Makiavelli, N. (2013), *Florentiiski khroniky. Derzhavets; per. z ital. A. Perepadi*. Kharkiv. [In Ukrainian]
9. Monolatii, I. (2012), *Inshi svoi. Politychna uchast etnichnykh aktoriv piznohabsburzkykh Halychyny i Bukovyny*. Ivano-Frankivsk. [In Ukrainian]
10. Monchak, A. (2020), *Nerivna pryiazn. Kliientarni vzaiemyny v istorychnii perspektyvi; per. z pol. Kyiv*. [In Ukrainian]
11. Osachuk, S. (2002), *Nimtsi Bukovyny. Istoriiia tovaryskoho rukhu (druha polovyna 19 – pochatok 20 st.)*. Chernivtsi. [In Ukrainian]
12. Pakholkiv, S. (2014), *Ukrainska inteligentsiia u Habsburzkii monarkhii: osvichena verstva y emansypatsiia natsii; per. z nim. Kh. Nykolyn*. Lviv. [In Ukrainian]
13. Renner, K. (1918), *Natsiia yak pravna ideia y internatsional; per. z nim. S. A-enko*. Niu-York. [In Ukrainian]
14. Starosolskyi, V. (1922), *Teoriia natsii*. Viden. [In Ukrainian]
15. Starosolskyi, V. (2018), *Pryntsyp bilshosti. Das Majoritätsprinzip; per. z nim. K. Polishchuk*. Lviv. [In Ukrainian]
16. Tokvil, A. de (1999), *Pro demokratiuu v Amerytsi; per. z frants. H. Filipchuk*. Kyiv. [In Ukrainian]
17. Khymka, Dzh.-P. (2002), *Zarodzhennia polskoi sotsial-demokratii ta ukrainskoho radikalizmu v Halychyni (1890–1890); per. z anhl. S. Levchenka*. Kyiv. [In Ukrainian]
18. Shorske, K. E. (2003), *Videnskyi Fin-de-siècle. Polityka i kultura; per. z anhl. O. Kotsiumbas*. Lviv. [In Ukrainian]
19. Bauer, O. (1907), *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*. Wien.
20. Brubaker, R. (2004), *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press.
21. Duverger, M. (1964), *Political parties: their organization and activity in the modern state*. Translated by Barbara and Robert North. London.
22. Feldman, W. (1907), *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846–1906*. Tom II. Kraków.
23. Fenton, S. (2007). *Etniczność*. Przełożyła Ewa Chomicka. Warszawa.
24. Hanisch, E.; Urbanitsch, P. (2006), *Die Prägung der politischen Öffentlichkeit durch die politischen Strömungen. Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation*. Wien. S. 15–111.
25. Hye, H. P. (1998), *Das politische System in der Habsburgermonarchie. Konstitutionalismus, Parlamentarismus und politische Partizipation*. Praha.
26. Janowski, M. (2006), *Galizien auf dem Weg zur Zivilgesellschaft. Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation*. Wien. S. 805–858.

27. Magocsi, P. R. (2006), Ruthenische kulturpolitische Organisationen. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 1349–1357.
28. Malíř, J. (2006), Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 705–803.
29. Neumann, H. (1967). *Varieties of Groups*. [Ergebnisse der Mathematik und ihrer Grenzgebiete, Band 37]. New York.
30. Rumpler, H. (2006), Einleitung: Von der „bürgerlichen Öffentlichkeit“ zur Massendemokratie – Zivilgesellschaft und politische Partizipation im Vielvölkerstaat der Habsburgermonarchie. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 1–14.
31. Sartori, G. (2005), *Parties and Party Systems. A framework for analysis*. With a new preface by the author and an introduction by Peter Mair. Cambridge University Press.
32. Szabó, D. (2006), Die politische Organisierung der ungarischen Gesellschaft im Zeitalter des Dualismus. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 1169–1204.
33. Turczynski, E. (2006), Vereine, Interessenverbände und Parteien in der Bukowina. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 1. Teilband: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien. S. 859–908.
34. Urbanitsch, P. (1980), Die Deutschen in Österreich. Statistisch-deskriptiver Überblick. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band III: Die Völker des Reiches. 1. Teilband. Wien. S. 33–153.
35. Wendland, A. V. (2001), *Die Russophilen in Galizien. Ukrainische Konservative zwischen Österreich und Rußland, 1848–1915*. Wien.

Стаття надійшла / Received: 24.07.2025

Схвалено / Accepted: 10.12.2025